

مرز گمرکی

۱- مفهوم

و نگاه صادراتی) و نیز پرداخت حقوق گمرکی مربوطه بازتاب پیدا می‌کند. برای اجرای این تعهد وجود دو شرط لازم است: الف- وجود قواعد حقوقی که کالاهای معینی را مشمول حقوق گمرکی قرار دهند. ب- در این قواعد چگونگی عبور این کالاها از مرز گمرکی پیش‌بینی گردند. به هر حال استثنائات متعددی بر این قاعده وارد است و رژیم‌های خاصی نیز در مورد گمرک وجود دارد.

اختیارات دولت در مورد اعمال حقوق گمرکی ممکن است محدودیت‌های گوناگونی داشته باشد که از قوانین داخلی یا بین-

به‌علت حاکمیت دولت بر سرزمین خود، اعمال حقوق گمرکی^۱ در قلمرو صلاحیت داخلی آن قرار می‌گیرد، مگر اینکه در اسناد بین‌المللی - که آن دولت نیز طرف آنهاست - به‌گونه‌ای دیگر مقرر شده باشد. بعنوان یک قاعده، «مرز گمرکی»^۲ هر دولت، بر مرزهای ملیش انطباق دارد. بنابراین، کنترل‌های مرزی معمولاً کنترل‌های انتظامی و گمرکی را با هم شامل می‌شود که در آن مأمورانی از واحدهای تشکیلاتی مختلف دولت مشارکت دارند.

اختیارات دولت در مورد اعمال حقوق گمرکی در الزام به‌اظه‌ار کالاهای وارداتی

۱- حقوق گمرکی Customs duties ، به‌معنای عام کلمه، شامل انواع تحمیلات مالی (حقوق

گمرکی، سود بازرگانی، عوارض و...) است که به‌هنگام ورود و بعضاً صدور- بر کالا وضع می‌گردد.

2- Customs frontier.

وین در مورد روابط کنسولی،» (۱۹۶۲)^۱ ارسال شده باشد. این معافیت همچنین در مورد هیئت‌ها و نمایندگان دائمی در هر رکن یا کنفرانس از سازمان بین‌المللی نیز وجود دارد (جزء الف از بند ۱ ماده ۳۵ و جزء الف از بند ۱ ماده ۶۵ «کنوانسیون وین راجع به نمایندگی دولتها در روابطشان با سازمانهای بین‌المللی جهان شمول»)^۲

اقلامی که برای استفاده رسمی سازمانهای بین‌المللی وارد (یسا صادر) می‌شوند از پرداخت حقوق گمرکی معافند. با وجود این، فروش آنها در کشور میزبان مجاز نیست، مگر با اجازه این کشور (جزء ب از بند ۷ ماده ۲ «کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های ملل متحد»). دولت میزبان معمولاً اجازه می‌دهد تا فروشگاههایی که در آن کالاها بدون پرداخت حقوق گمرکی عرضه می‌شوند جهت عرضه کالاهایی خاص برای استفاده یسا مصرف شخصی، مقامات رسمی، سازمانهای بین‌المللی، هیئت‌های نمایندگی و نمایندگان که با

المللی نشأت می‌گیرند. این محدودیت‌ها به واسطه خود شخص، کالا یا قانون محل وجود می‌آیند ولی به تغییر مرزهای ملی یا مرزهای گمرکی نمی‌انجامند.

۲- مزایا و مصونیت‌ها

الف- هیئت‌های دیپلماتیک، کنسولگری‌ها و مقر سازمانهای بین‌المللی:

برطبق قوانین کشور میزبان، کالاهایی که مورد استفاده‌های رسمی دارند از پرداخت حقوق گمرکی معاف خواهند بود به شرط آنکه برای هیئت‌های دیپلماتیک دائمی (جزء الف از بند ۱ ماده ۳۶ کنوانسیون وین در مورد روابط دیپلماتیک، ۱۹۶۱)^۱، هیئت‌های ویژه (جزء الف از بند ۱ ماده ۳۵ کنوانسیون ناظر بر هیئت‌های ویژه)^۲ و پستهای کنسولی (جزء الف از بند ۱ ماده ۵۰ «کنوانسیون ۱۹۶۳

- 1- Privileges and Immunities.
- 2- Vienna Convention on Diplomatic Relations (1961).
- 3- Convention on Special Missions.
- 4- Vienna Convention on Consular Relations (1963).
- 5- Vienna Convention on the Representation of States in Their Relations with International Organizations of a Universal Character.
- 6- Host State.

موقعیت دیپلماتیک در آنها فعالیت دارند، دایر گردد.

از آنجا که اماکن هیئت‌های دیپلماتیک، اعم از دائمی یا ویژه، محل‌یستهای کنسولی، و همچنین مقر سازمانهای بین‌المللی از بازرسی مصون‌اند و ضمناً باید از ارتباطات آزاد برخوردار باشند، برای دولت پذیرنده تقریباً ناممکن خواهد بود که از رعایت مقرراتش اطمینان حاصل کند.

ب- سران دولتها:

سران دولتهای خارجی از مصونیت مطلق برخوردارند، معافیت از پرداخت حقوق گمرکی از مصادیق این مصونیت است طبق رویه‌ای که دولتها به آن عمل می‌کنند، روسای قوای حکومتی، وزیران امور خارجه و لاقبل بقیه وزیران نیز از مصونیت مطلق بهره‌مندند.

ج- اعضای هیئت‌های نمایندگی و کارمندان:

کالاهای مورد استفاده نمایندگان دیپلماتیک یا ماموران کنسولی، طبق قوانین دولت پذیرنده - تحت شرایطی - از پرداخت حقوق گمرکی معافند. تا جایی که به اعضای هیئت‌های دائمی مربوط می‌شود، این معافیت

شامل اقلامی می‌گردد که به این عنوان فرستاده شود.

اعضاء هیئت‌ها و نمایندگیهای ویژه در رکن یا کنفرانسی از سازمان بین‌المللی تنها هنگامی از این معافیت بهره‌مند می‌شوند که به‌هنگام ورود به کشور میزبان، کالاهای مورد استفاده شخصی خود را به همراه بارشان وارد آن کشور کنند. این معافیت همچنین به اعضاء خانواده دیپلمات - که همراه او هستند یا جزء بیت او بشمار می‌آیند - تعلق می‌گیرد. در مورد کالاهایی که به‌هنگام برقراری روابط وارد می‌شوند، این معافیت برای کارمندان اداری و فنی (از جمله خانواده‌هایشان) هیئت دیپلماتیک و یا پست کنسولی نیز وجود دارد، به شرط آنکه، کارمندان مورد بحث اتباع کشور پذیرنده نبوده یا در آن کشور اقامت دائم نداشته باشند.

گمرک بار شخصی نماینده دیپلماتیک و اعضاء خانواده وی و همینطور ماموران کنسولی را بازرسی نمی‌کند، مگر در مواردی که گمان جدی در مورد تخلف وجود داشته باشد. در این حالت نیز بازرسی، با حضور شخص ذربیط صورت خواهد گرفت. کنترل - های گمرکی، به دلیل مصونیت محل اقامت شخصی مقامات رسمی خارجی، بسازهم محدودتر می‌شود.

1- Receiving State.

✳️ الفه اتحادیه‌های گمرکی:

اتحادیه گمرکی متضمن از میان برداشتن سدهای گمرکی میان اعضای اتحادیه و وضع تعرفه‌ای مشترک برای کالاهای خارجی می‌باشد. اتحادیه‌های گمرکی همچنین ممکن است به عنوان انواع جامعه همکاری اقتصادی محسوب شوند: مثلا، اتحادیه اقتصادی بنلوکس^۱، جامعه اقتصادی اروپا^۲، جامعه اقتصادی کشورهای غرب آفریقا^۳.

✳️ ب- مناطق تجارت آزاد:

مناطق تجارت آزاد با اتحادیه‌های گمرکی تفاوت دارند. در این مناطق از میان برداشتن سدهای گمرکی با قبول تعرفه‌ای مشترک صورت نمی‌گیرد، بلکه هرک کشور نظام تعرفه‌ای خاص خود را در تجارت با جهان خارج حفظ می‌کند (مانند «اتحادیه تجارت آزاد اروپا»^۴). تفاوت میان تعرفه‌ها، بطور جدی خطرا نحراف تجارت را دربر دارد. البته با وضع مقرراتی خاص در خصوص

این نوع معافیت‌ها که به نمایندگان دیپلماتیک اعطاء می‌شود برای دبیرکل یک سازمان بین‌المللی، معاونان وی، دیگر مقامات عالی‌رتبه سازمان و همچنین همسران و فرزندان صغیر آنان نیز وجود دارد. مقامات مربوط به رده‌های دیگر، تنها برای اثاثیه، اموال، اتومبیل و مقادیر محدود کالا که برای استفاده یا مصرف شخصی باشد، حقوق گمرکی نمی‌پردازند ولی از بازرسی مأموران گمرک کشور میزبان معاف نیستند. بر اساس موافقتنامه‌هایی خاص، معافیت‌های مشابهی نیز به نیروهای پاسدار صلح ملل متحد^۵ اعطاء شده است.

✳️ ۲- رژیم‌های خاص برای از میان برداشتن سدهای گمرکی

میان دولتهایی که تقلیل و یا امحاء تعرفه‌ها و محدودیت‌های کمی در تجارت را به عنوان هدفی اصلی دنبال می‌کنند، انواع گوناگون همکاری اقتصادی وجود دارد.

- 1- United Nations Peacekeeping Force.
- 2- Customs Unions.
- 3- Benelux Economic Union.
- 4- European Economic Community.
- 5- Economic Community of West African States.
- 6- Free Trade Areas.
- 7- European Free Trade Association.

۴- مناطق مرزی:

الف- عبور اهل محل از مرز^۲

اگر خطوط مرزی از میان اموال غیر منقول مرز نشینان عبور کند ممکن است مانع کشاورزی آنان گردد و مشکلات قابل ملاحظه‌ای برای صاحبان این اموال پدید آورد. با توجه به این امر دولتهای همجوار اغلب پیرامون مقررات گمرکی ویژه‌ای توافق می‌کنند که برای ساکنان نواحی مرزی به اجرا درمی‌آید.

مبدأ و همچنین در نظر گرفتن سیستمی ویژه جهت کنترل گواهیهای مبدأ^۱ - که می‌بایست - به هنگام ورود کالاهای متعلق به کشورهای منطقه تجارت آزاد ارائه گردند - از این خطر جلوگیری می‌شود. تعیین استانداردهای مشترک جهت طبقه‌بندی و ارزیابی کالا برای هدفهای گمرکی، شرطی مهم برای نظارت گمرک در این زمینه بشمار می‌آید.

ج- گات

«موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت»^۳

رژیمی را مقرر می‌دارد که دارای اهمیت بسیار است. یکی از اهداف مهم آن تقلیل تعرفه‌های گمرکی در میان کشورهای عضو، با هدف توسعه تجارت جهانی است. تشکیل اتحادیه‌های گمرکی و یا مناطق تجارت آزاد با هدفهای گات مغایرتی ندارد، به شرط آنکه حقوق گمرکی تعیین شده در این رژیم‌ها بیش از آن چیزی نباشد که پیش از تشکیل آنها وجود داشت (ماده ۲۴ موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت).

- 1- Certificates of Origin.
- 2- General Agreement on Tariffs and Trade/GATT.
- 3- Local Frontier - traffic.

۵- مقررات گمرکی خاص:

وابستگی متقابل و فزاینده اقتصاد کشورها به یکدیگر، در تقلیل تسدیریجی مقررات و تشریفات گمرکی درخصوص حمل و نقل فرامرزی بازتاب پیدا می‌کند. علاوه بر تسهیلات دیگر، برای ورود، خروج و ترانزیت وسایل نقلیه نیز شرایط مطلوبی بوجود آمده است. این شرایط ناظر بر هواپیما، واگن خط آهن و همچنین کامیون، اتوبوس و اتومبیل‌های شخصی می‌باشد.

بر مبنای واقف‌نامه‌های بین‌المللی این امکان بوجود آمده است که کنترل‌های گمرکی و ترخیص کالا حتی در سرزمین خارجی انجام گیرد. اینکه مجوز انجام چنین اقدامی در سرزمین خارجی می‌تواند بعنوت مساعدت بین‌المللی محسوب گردد، مورد پسندیرش همگان نیست.

۶- تاثیر شرایط توپوگرافیک (پستی و بلندی زمین):

الف- حقوق دریاها:

حاکمیت دولت ساحلی تا حد خارجی

تسهیلات اعطایی به مالکان این اراضی، شامل: معافیت از پرداختن حقوق گمرکی برای کالاهای مورد استفاده در کشاورزی (شامل حیوان و ماشین‌آلات)، کالاهای مورد استفاده شخصی و محصولات کشاورزی می‌باشد. مناطق صنعتی و دارای جمعیت متراکم، اعطای تسهیلات شخصی دیگری نیز لازم است بویژه برای کسانی که با عبور از مرز کالا مبادله می‌کنند.

ب- همکاریهای فرامرزی^۱

تسهیلات متداول اعطایی برای عبور اهل محل از مرز، نیازمندیهای مناطق شهری را که با خطوط مرزی تقسیم شده‌اند و یا احتیاجات مناطقی را که به مراکز شهری و رای مرزها، وابستگی دارند، برآورده نمی‌کند. گرچه در رژیم‌های گمرکی جامع، جریان آزاد کالا و خدمات (همینطور سرمایه و کار) در حد قابل ملاحظه‌ای تضمین شده‌اند، اما بازم لازم است گامهای دیگری درجهت بهبود اوضاع، درمقیاس منطقه‌ای برداشته شود. بهتر است در این رژیم‌های گمرکی، همکاریهای فرامرزی میان مقامات محلی و منطقه‌ای، بخصوص در زمینه ارائه انواع خدمات عمومی، اجازه داده شود.

1- Transfrontier Cooperation.

2- Law of the Sea.

«دریای سرزمینی»^۱ از جمله: بستر دریا و زیر بستر آن و همچنین حریم هوایی بالای آن، گسترش می‌یابد. از اینرو مرز ملی (جغرافیایی) و مرز گمرکی دولت ساحلی درحد خارجی آبهای سرزمینی آن بریکدیگر منطبق می‌شود (مواد ۲ تا ۴ کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق دریاها ۱۹۸۲^۲). به هر حال دولت ساحلی می‌بایست درمحدوده دریای سرزمینی خود به کشتی خارجی اجازه «عبور بی‌ضرر»^۳ بدهد. اگر هنگام عبور کشتی، تخلیه و بارگیری کالا به‌گونه‌ای ناقض مقررات گمرکی دولت ساحلی صورت گیرد، به ویژگی بی‌ضرر این عبور خدشه وارد می‌آید (مواد ۱۷ تا ۱۹ کنوانسیون حقوق دریاها) و در نتیجه مقامات گمرکی می‌توانند اقدامات مقتضی را معمول دارند. گرچه «منطقه مجاور»^۴ و متصل به دریای سرزمینی، جزئی از سرزمین یک دولت به حساب نمی‌آید، اما مقامات گمرکی آن دولت حق دارند مانع تخلف از مقررات گمرکی در این منطقه شده، متخلف را تنبیه

کنند (ماده ۲۳ کنوانسیون حقوق دریاها). مفهوم منطقه مجاور به ادعای وجود آبهای گمرکی^۵ که به تدریج حمایت لازم را کسب کرد برمی‌گردد. در زمانی که قاچاق اسلحه و مواد مخدر به‌گونه‌ای گسترده و پیچیده صورت می‌گیرد، منطقه مجاور می‌تواند اهمیتی ویژه داشته باشد.

قلمرو اعمال نظارت گمرک دولت ساحلی، تا «فلات قاره»^۶ و منطقه انحصاری اقتصادی^۷ نیز توسعه می‌یابد، اما به‌جزایر مصنوعی، تاسیسات و ابنیه‌ها و حریم امنیتی آنها محدود می‌شود. اگر کشتیهای خارجی به علت نقض مقررات گمرکی تفتیش شده باشند، حتی امکان توقیف آنها در دریای آزاد نیز وجود دارد. اما دنبال کردن کشتی در حالت «تعقیب فوری»^۸ باید لااقل از آبهای مجاور دولت ساحلی آغاز شده باشد. همین اصل با تفاوت‌هایی، بر موارد نقض ارتكابی در فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی نیز قابل اعمال است.

- 1- Territorial Sea.
- 2- United Nation's Convention on the Law of the Sea (1982).
- 3- Innocent Passage.
- 4- Contiguous Zone.
- 5- Customs Waters.
- 6- Continental Shelf.
- 7- Exclusive Economic Zone.
- 8- Hot Pursuit.

این سرزمین غیرمحمول است، اما جابجایی مرز گمرکی می‌تواند به حل این مشکلات کمک کرده و یا لاقلاً آنها را تخفیف دهد. دولت می‌تواند با عقب کشیدن مرزهای گمرکی به پشت مرزهای ملی (جغرافیایی) نیازمندیهای مناطق فوق‌الذکر را برآورده سازد، بدون اینکه حاکمیتش بر این مناطق را از دست بدهد. اینکه اعمال صلاحیت در امور گمرکی (یا حتی دیگر مسایل) تا چه حدودی در اختیار دولت همسایه قرار گیرد بستگی به موافقتنامه‌های منعقد شده میان دو طرف دارد. پدیده‌ای از این نوع به «مناطق آزاد» یا به عنوان سرزمینهای ملی جدا شده از قلمرو گمرکی ملی موسومند.

عقب کشیدن مرز گمرکی دولت ساحلی برای ایجاد بندر آزاد، امروزه بیشتر به صورت استثناء درآمده است تا قاعده. معمولاً مرز گمرکی بی‌تغییر باقی می‌ماند، اما در عوض معافیت از پرداخت حقوق گمرکی اعطا می‌گردد. مبتنی بر این معافیت بر این فرض استوار است که کالاهایی که به بندر آزاد، مناطق تجاری خارجی و انبارهای گمرکی وارد یا از آنها خارج شده‌اند از مرز گمرکی عبور نکرده‌اند.

دولتهای ذره‌ای موجودیت خود را مدیون سنت تاریخی، اعتماد به نفس و سودمندی سیاسیشان می‌باشند. بنظر می‌رسد که رژیم گمرکی آنها عمدتاً به عوامل عینی، مانند: عوامل توپوگرافی (پستی و بلندی زمین) و اقتصادی، بستگی داشته باشد. ثابت شده که تشکیل اتحادیه گمرکی با همکاری این قبیل دولتها در موارد گوناگون مفید بوده است، اعم از اینکه دولت ذره‌ای در مجاورت چند دولت (لیختن‌اشتاین) یا تنها یک دولت و دریا (موناکو) قرار گرفته یا بوسیله یک دولت احاطه شده باشد. برای تضمین نیازمندیهای واتیکان مقررات گمرکی ویژه‌ای در معاهده لاتران^۲ (مورخ ۱۹۲۹) پیش-بینی شده است.

ج- مناطق آزاد و رژیم‌های مشابه آن:

وضعیت توپوگرافیک (پستی و بلندی) خاص یک منطقه مرزی ممکن است سبب گردد که برای تامین نیازمندیهایش، با قبول انواع گوناگون ناملايمات، به دولت همسایه وابستگی پیدا کند. اگرچه واگذاری

1- Micro States.

2- Lateran Treaty (1929).

❁ د انکلاوها (اکسکلاوها):^۱

به نظام گمرکی اهمیت ویژه ای داد.

مزایا و مصونیت‌های اعطایی‌سی جهت تضمین اینکه وظائف دیپلماتیک و کنسولی و همچنین فعالیت قانونی سازمان‌های بین‌المللی در سرزمین دولت پذیرنده یامیزبان بدون هیچ‌گونه مانعی انجام گیرد، هدف خاصی دارد. گرچه این مزایا و مصونیت‌ها اختیارات گمرک را محدود می‌کنند، امساً بعنوان ابزار سیاست اقتصادی مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. به لحاظ شرایط و مقررات خاص دولت ساحلی و آزادی کشتیرانی، کیفیت ویژه دیگری در حقوق دریاها پدیدار گشته است.

غالب رژیم‌ها و مقررات گمرکی اساساً خصوصیت اقتصادی دارند. قطع نظر از اینکه مقررات خاص گمرکی به منطقه‌ای معین و یا به کل کشور مربوط شود، تکامل و دامنه آنها منعکس‌کننده تعارض سنتی، میان اتخاذ سیاست آزاد و حمایتی است. گاه تصور می‌شود که سیاست‌های آزاد گمرکی انسجام ملی را تحت تاثیر قرار داده و در بلندمدت ممکن است حاکمیت دولت را به مخاطره افکند. البته وجود نهادهای سیاسی و اعتماد به نفس ملی چنین نگرانی‌هایی را از میان می‌برد.*

انکلاوها بعنوان پدیده‌ای جالب در حقوق بین‌الملل، سرزمین‌های نسبتاً کوچکی هستند که کاملاً از دولت مادر جدا شده و کلاً در دولت دیگر (دولت میزبان) محصور گردیده‌اند.^۲ البته امروزه انواع آنها شدیداً کاهش یافته است. مشکلات ناشی از جدائی سرزمین از دولت مادر به شرطی از میان برداشته می‌شود که اجازه دسترسی آزاد به آن، به صورت حق عبور از کشور خارجی، وجود داشته باشد. در این حالت هیچ‌گونه تغییری در قلمرو گمرکی رخ نمی‌دهد. ولی اگر حق عبور عملی نشود، این سرزمین‌ها معمولاً از منطقه گمرکی دولت مادرشان جدا شده و در منطقه گمرکی دولت مجاور (میزبان) ادغام می‌گردند.

❁ ۷- ارزیابی:

هدف مرزهای ملی تحدید حدود قلمرو ارضی دولت یا به بیان سیاسی تحدید حدود قلمرو اعمال حاکمیت است. در مورد سازمان و توسعه اقتصادی ملی که ارتباطی تنگاتنگ با دامنه و اهمیت مرز گمرکی دارد، باید

1- Enclaves (exclaves).

از دیدگاه دولت مادر، همین سرزمین‌ها به صورت اکسکلاوها هستند (م).

Encyclopedia of Public International Law, Vol. 8

ماخذ:

(Amsterdam: North-Holland, 1985), PP. 110 - 114.